

Siyasi Kültür ile Parti İçi Demokrasi Arasındaki İlişki^(*)

The Relationship Between Political Culture and Intra-Party Democracy

Dr. Öğr. Üyesi **Ferhat USLU**^(**)
Av. **Huzeyfe KARABAY**^(***)

Öz

Siyaset, devlet işlerinin düzenlenmesi ve yürütülmesi bağlamında ortaya çıkan anlayışı ifade etmektedir. Bu anlayışın uygulamadaki temel oyuncuları, kuşkusuz siyasi partilerdir. Toplumlar, yönetim yeteneklerini siyasi partiler vasıtasıyla sergilemektedir. Siyasi partiler bu anlamda, toplumların siyasi yapısını yansıtan birer aynaları olarak kabul edilebilir. Siyasi partilerin demokrasi anlayışları, toplumdaki değişim ve gelişim süreciyle bağlantılı olarak farklılaşabilmektedir. Parti içi demokrasi de bu değişimden ve gelişimden, süregelen kültürel birikimin izlerini taşıyarak etkilenmektedir. Kültürel gelişmişlik, toplumdaki siyasi kültürün meydana getirilmesinde kendisini hissettiren bir yapıya sahiptir. Siyasi kültür, kültürel gelişmişlikle eşzamanlı yol almaktadır. Günümüzde, partiler içi demokrasinin kurumsallaştığı devletlerde siyasi kültürün, kültürel gelişmişlikle doğru orantılı olarak inkişaf gösterdiği görülmektedir. Demokrasinin, kültürün homojen dağılımı suretiyle geliştiğinden bahisle; parti içi demokrasilerin tatbikinde, siyasi kültürün ve özellikle kültürel gelişmişliğin etkileri yadsınamaz.

Anahtar Kelimeler

Kültür, Siyasi Kültür, Parti İçi Demokrasi, Siyasi Gelişmişlik, Siyasi Toplum.

Abstract

Politics expresses the understanding that arises in the context of regulation and execution of state affairs. The actors of this understanding in practice are undoubtedly political parties. Societies demonstrate their governance capabilities through political parties. In this respect, parties can be considered as mirrors of societies. The conceptions of democracy of political parties differ in connection with the process of change and development in society. Intra-party democracy is also affected by this change and development by bearing the traces of ongoing cultural accumulation. Cultural development has a structure that makes itself felt in the formation of political culture in

(*) Makalenin editörlüğe gönderildiği tarih: 19.12.2019. Birinci hakeme sevk tarihi: 19.12.2019. Raporun birinci hakemden dönüş tarihi: 23.12.2019. İkinci hakeme sevk tarihi: 19.12.2019. Raporun ikinci hakemden dönüş tarihi: 23.12.2019.

(**) Anadolu Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Anayasa Hukuku Anabilim Dalı,
E-posta: anayasa.hukuku@hotmail.com,
Orcid Id: <https://orcid.org/0000-0002-7052-3961>.

(***) Kırıkkale Belediyesi,
E-posta: hkarabayy@gmail.com,
Orcid Id: <https://orcid.org/0000-0001-7640-187X>.

society. Political culture moves along with cultural development. Today, it is seen that in countries where democracy within the parties is at a good level, political culture develops in direct proportion to cultural development. But that democracy develops through the homogeneous distribution of culture; in the implementation of intra-party democracies, the effects of political culture and in particular cultural development will not be denied.

Keywords

Culture, Political Culture, Intra-Party Democracy, Political Development, Political Society.

GİRİŞ

Siyasi kültür, günümüzde siyasi partiler hukuku ve parti içi demokrasi için son derece önemli bir unsurdur. Esasında parti içi demokrasinin gerçekleşmesinde hukuki unsurların etkisinin sınırlı olduğu; kavramın doğrudan toplumun siyasi kültürü ile ilgili olduğu söylenebilir.¹ Demokrasi kavramıyla da doğrudan ilgili olan siyasi kültür, farklı devletlerde farklı şekillerde tezahür edebilmektedir. Onun bu özelliği, siyasi kültürün genel bir tanımının yapılmasını engellemektedir. Kuşkusuz her devlet, kendi dinamikleri ve varoluşlarının neticesi olarak farklı kültürel geçmişi barındırdığı kadar bu geçmişten de beslenmektedir. Bir devletteki siyasi partilerde, parti içi demokrasinin mevcudiyetini tespit etmek için o ülkenin siyasi kültüründe demokrasiye verilen anlamı da bilmek gerekmektedir. Günümüzde demokratik olarak nitelendirilen devletlerde siyasi kültür, demokrasinin kurumsallaşmasını sağlamanın yanında siyasi partilerin de kurumsallaşmasında önemli roller oynamaktadır. Özellikle, kültürel gelişmişlik düzeyi yüksek olan devletlerde parti içi demokrasinin daha belirgin olduğu gözlenmektedir. Toplumsal birikimle gelişen siyasi kültür, demokrasiyi; demokrasi de parti içi demokrasiyi ayakta tutmaktadır.

Bir devlette öncelikle demokrasinin istikrara kavuşması ve kurumsallaşması, bu devleti oluşturan toplumun buna elverişli bir siyasi kültürünün bulunmasıyla sıkı sıkıya ilişkilidir.² Sönmez'in de isabetli olarak vurguladığı gibi, "Demokratik siyasal rejimle demokratik siyasal kültür arasındaki bu ilişki, parti içi demokrasi açısından da geçerlidir. Bu bağlantı, özellikle iki noktada kendisini gösterir. Öncelikle, demokratik siyasal kültüre sahip olan toplumların parti içi demokrasi olgusunu hayata geçirecek kuralları kabul etme hususunda partileri yönlendireceği belirtilmelidir. Başka bir ifade ile bir toplumun demokratik ilke ve normlara bağlılığı ne kadar fazlaysa ve seçmenler tarafından partilerin iç düzen ve işleyişlerinin demokratikliği, partilere oy verirken dikkate alınan bir

¹ Bülent Tanör, "Siyasi Partiler Yasası", *TÜSİAD Demokratik Standartların Yükseltilmesi Paketi Tartışma Toplantıları Dizisi-1*, İstanbul, TÜSİAD Yayınları, 1997, s.19.

² Mehmet Tevfik Gülsoy, *Demokrasilerde Siyasi Parti Teşkilatı ve Parti İçi Demokrasi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Konya, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000, s.85.

ölçütse, partiler açısından da parti içi demokrasi bir o kadar önem arz eden bir ilke olarak ortaya çıkar.”³

“Siyasi Kültür ile Parti İçi Demokrasi Arasındaki İlişki” başlığını taşıyan bu çalışmamızda, öncelikle siyasi kültür ile parti içi demokrasi arasındaki ilişki ele alınacak. Daha sonra kültürel gelişmişlikle bağlantılı olarak parti içi demokrasinin siyasi kültürdeki görünümü ortaya konulacaktır. “Siyasi kültür” kavramının anlamı üzerinde durularak, siyasi kültür türleri ve ölçüleri anlatım konusu yapılacaktır. Daha sonra Türk siyasi kültüründeki gelişmelere değinilerek kültürel gelişmişlik ve parti içi demokrasi arasındaki ilişki ele alınacaktır. Son olarak da karşılaştırmalı hukukta parti içi demokrasi ve siyasi kültür konusu irdelenecektir.

1. SİYASİ KÜLTÜRE KAVRAMSAL BAKIŞ

Siyasi kültürün ne anlama geldiğine değinmeden önce, kültür kavramının üzerinde durmak yerinde olacaktır. Kültür kavramının ilk kez Roma devlet adamı ve yazar Marcus Tullius Cicero (MÖ 3 Ocak 106-MÖ 7 Aralık 43) tarafından kullanıldığı kabul edilmektedir. Anılan yazar “cultura animi” ifadesini “ruhun terbiye edilmesi ya da eğitilmesi” anlamında kullanmıştır. Kavram on yedinci yüzyılda Avrupa’da eğitim yoluyla bireylerin niteliklerinin artırılması ve onların eğitilmesi anlamıyla kullanılmıştır. On sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda kültür kavramı insanların sahip oldukları ortak noktalar ya da değerler anlamında kullanılmış ve ulusal idealler çerçevesinde tartışılmıştır.⁴

Kültür, Türk Dil Kurumu’nun sözlüklerinde;

- *“Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin,*
- *Bir topluma veya halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünü,*
- *Muhakeme, zevk ve eleştirme yeteneklerinin öğrenim ve yaşantılar yoluyla geliştirilmiş olan biçim,*
- *Bireyin kazandığı bilgi.”* şeklinde tanımlanmaktadır.⁵

³ Tevfik Sönmez Küçük, *Parti İçi Demokrasi*, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2015, s.334.

⁴ Wikipedia, *Culture*, (Çevrimiçi) <http://www.wikipediathefreeencyclopedia>, E.T.: 10.11.2019.

⁵ Türk Dil Kurumu, *Genel Türkçe Sözlük*, (Çevrimiçi) <https://sozluk.gov.tr/?kelime=>, E.T.: 15.11.2019.

Siyaset bilimi açısından kültür, Heywood'a göre bireylerin yaşama biçimi olarak ele alınmış; kültürün biyolojik mirasın aktarımıyla değil öğrenmeyle nesilden nesle taşındığı ve uzun süredir mevcut olduğu dile getirilmiştir.⁶ Antropologların üzerinde yıllarca tartıştıkları konuların başında gelen kültür kavramı, en geniş anlamıyla, toplumun üyeleri insanlar tarafından edinilen öğrenilmiş davranış ve düşüncelerin tamamı olarak ifade edilmektedir.⁷

Antik Yunan düşüncesi, siyasi kültür kavramının ortaya çıkmasında dolaylı da olsa etkili olmuştur. Anılan kültür çevresinin düşünürleri siyasi kurumların doğuşunu, gelişimini ve yıkılışını günümüzün “sosyal psikoloji” terimleriyle izah etmeye çalışmışlardır. Perikles, Platon, Aristoteles, Machiavelli, Montesquieu, Rousseau ve Tocqueville gibi önemli düşünürler salt siyasi kültüre atıfta bulunmasalar da düşünceleriyle dolaylı olarak siyasi kültürü çağrıştırmışlardır.⁸

Günümüzdeki anlamıyla “siyasi kültür” kavramı ise İkinci Dünya Savaşı sonrasında gelişen siyasi tutumlar, değerler ve davranışların neticesinde ortaya çıkmıştır.⁹ İlk kez 1956 yılında Gabriel Almond tarafından kullanılan siyasi kültür, literatürde siyasi önyargılardan siyasi yöntemlere, siyaset psikolojisinden meşruluk tartışmalarına, siyasi kanaatlerden otorite simgelerine değin pek çok konuyu ihtiva eden bir kavram olarak değerlendirilmiştir.¹⁰ Almond ve Verba'ya göre siyasi kültür, bireylerin; kendilerini kuşatan siyasi sisteme karşı bir bütün olarak veya belli bir parçaya yönelik olarak geliştirdikleri sosyopsikolojik temelli etki ve tepkilerini ifade etmektedir.¹¹ Almond, siyasi kültürü kavramsallaştırırken; her siyasi sistemin, siyasi eylem için bir siyasi yönelim örüntüleri içerisinde yer aldığını öne sürer ve bunun da siyasi kültür olarak ifade edilmesinin yararlı olacağını düşünmektedir. Almond'a göre siyasi kültür kavramına ilişkin iki husus bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, bu kavramın verili bir siyasi sisteme veya topluma uymamasıdır. Siyasi yönelim örüntülerinin genellikle siyasi sistemlerin sınırlarının ötesine geçtiğine inanır. İkinci husus, si-

⁶ Andrew Heywood, *Siyaset*, (Çev. Bekir Özipek), Ankara, Adres Yayınları, 2007, s.290.

⁷ Robert H. Lavenda/Emily A. Schultz, *Kültürel Antropoloji: Temel Kavramlar*, (Çev. Dilek İşler ve Onur Hayırlı), Ankara, Doğubatı Yayınları, 2017, s.41.

⁸ Tosun'dan aktaran Tuğba Yolcu, “Türkiye’de Siyasal Kültür ve Siyasal Liderlik Anlayışının Temelleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2019, C.12, S.1, s.94.

⁹ Zafer Durdu, “Siyasal Kültür, Modern Devlet ve Demokrasinin Demokratikleştirilmesi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2018, C.11, S.61, s.575.

¹⁰ Gözler'den aktaran Alişan Uçan, *Bir Siyasal Kültür Olarak Halkın Belediye Yönetimine Katılımı: Beylikdüzü Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017, s.61.

¹¹ Ali Yaşar Sarıbay/Süleyman Seyfi Öğün, *Bir Politikbilim Perspektifi*, 1. Baskı, Bursa, Asa Kitabevi, 1998, s.81.

yasi kültürün her ne kadar egemen kültür ile ilgisi bulunsa da, onunla aynı şey olmadığı gerçeğidir. Çünkü siyasi yönelim, egemen kültürün standartları ve değerleri kadar; bilinç, zihin ve dışsal durumlara uyumu da içermektedir ve de kültürden farklılaşmış bir parça olarak kendine has mutlak bir özerkliğe sahip bulunmaktadır.¹²

Kuşkusuz bütün siyasi sistemlerde, toplum üyelerinin siyasi sisteme ilişkin inançları ve tutumları olduğu gibi, siyasete ilişkin davranış kuralları da bulunur. Bunların tamamı siyasi kültürü oluşturmaktadır. “İnsanların içinde yaşadıkları toplumun yönetimiyle ilgili algı, ilgi, bilgi, değer ve eylemleri ile bunları etkileyen maddi ve manevi şartların bütünü” ifade eden siyasi kültür, aynı zamanda “bütünsel kültürün siyasal yönleri” olarak da ifade edilebilmektedir.¹³

Yücekök’e göre siyasi kültür; siyasi olaylar ve bu olaylar karşısında etkilenen kişilerin davranışları arasında bir köprü vazifesi görmektedir. Bu davranışlar da insanların olayları nasıl yorumladıklarına dayanmaktadır. Sözelimi, yeni bir Anayasa, kişilerin siyasi kültürü çerçevesinde değer kazanacaktır. Çünkü siyasi kültür incelemesi, toplum içerisinde kimin kimi etkilediğini de değerlendiren bir unsur barındırmaktadır.¹⁴

Siyasi kültür, genellikle tüm siyasi faaliyetlerin temeli olarak veya en azından siyasi faaliyetin doğasını, özelliklerini ve seviyesini belirleyen bir etken olarak görülmektedir. “Siyasi kültür” kavramı, siyasetteki tarihsel tecrübeyi, hafızayı, sosyal toplulukları ve bireyleri, onların yönelimlerini, becerilerini ve siyasi davranışlarını içermektedir. Bu deneyimin özeti, iç ve dış politikadaki yönelimleri ve tercihleri anlamlandırmaya yardımcı olmaktadır.¹⁵

Ayata ve Gölgeioğlu Klujs’ın verdiği bilgilere göre, Batı’da sosyal bilimler alanında siyasi kültür yaklaşımının gelişmesi, Karl Marks’ın sınıfsal temelli çözümlerinin yerine toplumdaki dinsel inanç ve kültürel değerleri çalışmalarında odak noktası yapan Max Weber ve Emile Durkheim gibi öncü yazarların katkılarıyla olmuştur. Siyasi kurumların ve eylemlerin de siyasi kültür olgusundan beslendiği fikri ise, anılan yazarlardan sonra çalışmalar yapan Amerikalı

¹² Almond’dan aktaran Durdu, *a.g.m.*, s.575.

¹³ Özer Ozankaya, “Prof. Dr. İnan Özer’in Siyasal Kültür, Demokrasi ve Demokratik Değerler Adlı Makalesinin Değerlendirilmesi”, (Çevrimiçi) <http://www.angelfire.com/oz/sosyo/siyasalkultur.htm>, E.T.: 29.07.2019.

¹⁴ Ahmet N. Yücekök, *Siyasetin Toplumsal Tabanı (Siyaset Sosyolojisi)*, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1987, s.17.

¹⁵ Indian Electronic Theses and Dissertations, *Theoretical Orientation and Review of Past Studies*, (Çevrimiçi), https://shodhganga.inflibnet.ac.in/bitstream/10603/50445/12/12_chapter%202.pdf, p.37, E.T.: 21.10.2019.

yazar Talcott Parsons'ın katkısıyla ortaya çıkmıştır. Parsons'a göre; bireylerin eylemlerinin güdüleyicileri, amaçları, araçları ve sınırları büyük ölçüde kültürel unsurlar ve kültürel sistem tarafından belirlenmektedir. Birey fiillerinin ayırıcı özelliği, onun aslında kültürel bir fiil olmasıdır. Bundan dolayı sosyal sistemdeki etkileşimler, kültürel sistemden etkilenerek olur ve bu ikisi birbirini etkilemeyi sürdürür.¹⁶

2. SİYASİ KÜLTÜR TÜRLERİ

Siyasi kültür kavramının fitilini ateşleyen Gabriel Almond'a göre kültürün üç yönünden söz edilebilir.

- Birincisi: siyasi sistem hakkında sahip olunan bilgilerden oluşan “tanıma yönü”,
- İkincisi: lider ve kurumlara yönelen kişisel bir bağlılığa dayanan “duygu yönü”,
- Üçüncüsü: siyasi olaylar üzerinde varılan değer yargılarını içeren “yargı yönü”dür.

Bu üç yönü kullanarak yapılan sınıflandırmayla, ortaya siyasi kültür türleri çıkmıştır. Bu türler, yöresel siyasi kültür; uyrukluk siyasi kültürü ve katılımcı siyasi kültür biçiminde ifade edilmektedir.¹⁷

A. Yöresel Siyasi Kültür

Yöresel tipteki siyasi kültür ulus düzeyinde değerlendirildiğinde, bu kültür; köy, klan, soy ve bölge gibi siyasi kültürlerin birbirine eklenmesinden meydana gelen, yani gerçek anlamda ulusal bir kültürün bulunmadığı bir kültür tipinin varlığına işaret etmektedir. Türdeş toplulukları bir araya getiren yeni kurulmuş birçok devlette yöresel siyasi kültürle karşılaşmak mümkündür. Bunun yanında bazı eski ve gelişmiş devlette de bu türden bir siyasi kültürün izine rastlanabilmektedir. Örneğin; Amerikan yöreselliği çoğu zaman, yöresel bir siyasi kültür biçiminde kendisini hissettirmektedir. Almond bununla ilgili olarak, Missisipili beyazların; zencilerin ve beyazların aynı okulda okumalarına gösterdikleri tavrı örnek vermektedir.¹⁸

¹⁶ Ayşe Ayata/Özlem Gölgelioğlu Klujs, “Siyasi Kültür”, *Siyaset Sosyolojisi*, (Haz: Feride Acar / Hasan Faruk Uslu), Ankara, Dipnot Yayınevi, 2016, s.299-301.

¹⁷ Maurice Duverger, *Siyaset Sosyolojisi*, (Çev. Şirin Tekeli), İstanbul, Varlık Yayınları, 1982, s.130.

¹⁸ Duverger, *a.g.e.*, s.130-131.

Yöresel siyasi kültürde, Almond tarafından üçe ayrılarak incelenen; siyasi kültürdeki bilişsel, duygusal ve değerlendirici öğelerin düzeyi sifıra yakınken; siyasi yapının da bu türde merkezi olmadığı görülmektedir.¹⁹

B. Uyruluk Siyasi Kültürü

Uyruluk siyasi kültüründe birey, yöresel siyasi kültürün aksine, ulusal siyasi sistemin yapısını anlamlandırabilen ve bu yapının bir parçası olduğunu hissedebilen bir konuma sahiptir.²⁰ Uyruluk siyasi kültüründe sistemin üyeleri, onun varlığının bilgisinde olmalarına karşı, ona karşı pasif bir yöneliş içerisindedirler. Sistemden birtakım hizmetler beklemekte veya vergilerin artmasından korkmaktadırlar; ama sistemin işleyişi üzerinde önemli bir değişiklik yapabileceklerine dair inançları neredeyse yoktur. Yani sistem, bir bakıma onların dışındadır.²¹

Uyruluk siyasi kültüründe; siyasi kültürdeki bilişsel, duygusal ve değerlendirici öğeler, sisteme etkinin farkında olmasına rağmen; sisteme karşı edilgen düzeydedir. Siyasi yapıda ise merkezîyetçilik ve yönlendirme egemendir.²²

C. Katılımcı Siyasi Kültür

Katılımcı siyasi kültürde birey, siyasi sistemin çıktılarının yanı sıra girdileriyle de yoğun bir ilişki içerisinde bulunmaktadır. Siyasi yapıya katılım için fırsatları değerlendirme yeteneğini kendisinde gören birey, siyasi etkinliğini gösterme arzusuna da sahiptir.²³ Bu süreçte bireyler tarafından değişik yollar kullanmak suretiyle (seçimlerle, gösterilerle, dileklerle gibi) sistemin işleyişi üzerinde bir etki oluşturulabileceği kanaati güçlenmektedir.²⁴

Katılımcı siyasi kültürde; siyasi kültürdeki bilişsel, duygusal ve değerlendirici öğeler, siyasi alan içinde etkin bir düzeydedir. Siyasi yapı açısından ise demokratik bir yapının bulunduğu söylenebilir.²⁵

3. SİYASİ KÜLTÜR VE ÖLÇÜLERİ

Siyasi kültürün ölçüleri; milli özdeşleşme, kişinin vatandaşlarıyla özdeşleşmesi, iktidar uygulaması ve karar alma süreci olarak karşımıza çıkmaktadır.

¹⁹ Esat Çam, *Siyaset Bilimine Giriş*, İstanbul, Der Yayınları, 1995, s.202.

²⁰ Esra Akay, *Siyasal Toplumsallaşma, Siyasal Kültür ve Siyasal Katılım Arasındaki İlişkinin Kavramsal Analizi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s.72-73.

²¹ Duverger, a.g.e., s.131.

²² Çam, a.g.e., s.202.

²³ Kemal, Görmez, *Kent ve Siyaset*, 1. Baskı, Ankara, Gazi Kitabevi Yayınları, 1997, s.31.

²⁴ Duverger, a.g.e., s.131.

²⁵ Çam, a.g.e., s.202.

A. Milli Özdeşleşme

Toplumun fertlerinin kendilerini ulus devletin birer üyesi saymaması ve devletlerine bağlılık hissetmemesi, siyasi gelişimin sancılı ve gergin olmasına sebebiyet verebilmektedir. Çağdaşlaşan ve bilhassa kitle haberleşme araçlarının yoğun bir şekilde kullanıldığı devletlerde, milli özdeşleşmenin yeterli düzeyde olmaması kimi sorunlara neden olabilecektir. Böyle bir durumda toplumu oluşturan bireyler ulusal sorunlar karşısında kaygısız ve ilgisiz kalacaklar, kendilerini bölgesel çevreleri dışında sorumlu hissetmeyeceklerdir ki bu hâlde ulusun içine düştüğü herhangi bir kriz, halkta en küçük bir tepki oluşturmayabilecektir. Yücekök'e göre; kabile, etnik grup bağlılığı (ulusal düzeyin altındaki bağlılıklar ulusal düzeyin altındaki kültürlere bağlılıktır) ulusal özdeşleşmeyi sekteye uğratmaktadır. Bu durum genellikle kapalı pazar ekonomilerinin, ilkel teknolojinin ve ulusal düzeyde iş bölümü yokluğunun güçlendirdiği ayrı diller, değişik kast çıkarları ve ayrı dinler yüzünden meydana gelmektedir. Bazen de egemen sınıfların bazı grupları kendi milletlerinden saymamaları neticesinde ulusal özdeşleşme yerini iç çekişmelere bırakmakta; ulusal düzeyin altındaki yapıya bağlılık, ulusal devlete olan bağlılıkla çatışmaktadır.²⁶

B. Kişinin Vatandaşlarıyla Özdeşleşmesi

Vatandaş özdeşleşmesinde; toplumdaki bireylerin, toplumun diğer bireylerine güven duymadıkları önem arz etmektedir. Birbirine güvenmeyen toplumlarda, güvenmedikleri bireylere iktidarı bırakmak istemeyen grupların davranışlarında hırçınlık göze çarpmaktadır. Etiyopya'daki "Amhara Kültürü"nü aile haricindeki herkesten kuşku duymayı öğütlemesi, bu toplumda vatandaş özdeşleşmesinin önünü kesmektedir. Buna karşılık İngiliz toplumunda, kişisel ilişkilerin gelişiminin sonucu olarak vatandaş özdeşleşmesinin tam manasıyla gerçekleştiği görülmekte; Fransız toplumunda ise ulusal özdeşleşme gerçekleşmesine rağmen; vatandaş özdeşleşmesinin gerçekleşmediği bilinmektedir.²⁷

C. İktidar Uygulaması

Katılımcı siyasi kültürde birey, ulusal düzeyde siyasi sistemi algılamakta ve aktif bir role sahip olduğunun bilinciyle davranmaktadır. Siyasi sistemin işleyişinden ve alınan kararlardan etkilenen ve bu süreci etkileyebilme olanağına sahip olan birey, iktidar uygulamalarından da hâliyle etkilenmektedir.²⁸

²⁶ Yücekök, a.g.e., s.21.

²⁷ Yücekök, a.g.e., s.22.

²⁸ Akay, a.g.e., s.78-79.

Yücekök'e göre birey, devletin sorunlar karşısında ne yapması gerektiğini düşünebiliyorsa; o zaman, o toplumun siyasi kültürünün oturmuş ve sağlam bir kültür olduğunu söylemek yerinde olacaktır; çünkü bu düşüncede birey, çıkarlarını ulusal düzeyde görebilen ve yalnızca bununla yetinmeyip o çıkarları elde etmek için hangi siyasi yolların zorlanması gerektiğini de kavrayabilen bir kültürün üyesi olduğunun bilincindedir.²⁹

D. Karar Alma Süreci

Siyasi katılma yokluğu, halkın taleplerinin karar alma organlarına ulaşması sonucunu doğurmaktadır. Siyasi kararların nasıl alındığıyla ilgilenmeyen toplumlar, siyasi süreçte kendilerinin nasıl bir rol edindiğini de bilmemekte; sadece hükümet uygulamalarının yararına odaklanmaktadır. Kendilerini değişik nedenlerle güçsüz ve etkisiz gören toplum üyeleri, bu sebeple merkezi kurumlara uzak kalmaktadır.³⁰

4. TÜRK SİYASİ KÜLTÜRÜNDEKİ GELİŞMELER

Türk siyasi kültürü tarihsel açıdan; Anadolu'ya yerleşen Türklerin kavmî özellikleri, İslam uygarlığı ve Türklerin Anadolu ve Rumeli'den edindikleri deneyimlerin sonucu olarak gelişim göstermiştir.³¹

Eski Türklerde, siyasi kültürün temelini teşkil eden egemenlik anlayışının, ilahi kökenli olduğu söylenebilir. Hunlarda, Göktürklerde ve Uygurlarda iktidar, hana doğrudan doğruya yaratıcıdan tarafından verilmektedir.³² İslamiyet'in Türk toplumlarında yayılmasıyla birlikte bu inanç da önemini yitirmeye başlamıştır. Mumcu'ya göre; Orta Asya'nın egemenlik anlayışıyla İslamiyet'in kuramsal egemenlik anlayışı uyuşmamaktadır. İslamiyet'te, egemenliğini hiç kimseye paylaşmayan Allah'ın varlığından bu sonuç çıkmaktadır. Kur'an-ı Kerim'deki ifadeler, (Devlet Başkanı sıfatını da haiz olan) Hz. Muhammed zamanında başlayan, dört halife devrinde de süren hükümdarlık ilân etmeme tavrı, halifenin seçimle iş başına gelmesi ve hükümdarların yöneticilik yetkisini halifeden devralmaları bu kuramsal anlayışın delili sayılabilmektedir.³³

Türk siyasi kültürünün temel özelliklerinin belirtilmesi bakımından, Osmanlı Devleti'ne ayrı bir parantez açmak gerekmektedir. Niray ve Deniz'e göre;

²⁹ Yücekök, *a.g.e.*, s.23.

³⁰ Yücekök, *a.g.e.*, s.23.

³¹ Erol Güngör, *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*, İstanbul, Ötüken Yayınları, 1986, s.107.

³² Ahmet, Mumcu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Egemenlik Kavramı ve Gelişmesi*, Ankara, TBMM Yayınları, 1985, s.33.

³³ Mumcu, *a.g.e.*, s.40-42.

Türk siyasi kültüründe derin izler bırakan Osmanlı Devleti'nin, siyasi kültürünün oluşumu açısından birtakım özellikler taşıdığı belirtilmektedir. Bu özellikler şöyle sıralanabilir:³⁴

- Batı'da demokrasiyi ortaya çıkaracak olan çağdaşlaşma büyük ölçüde sermaye birikiminin sonucu olarak ortaya çıkarken, Osmanlı Devleti'nde sermaye birikimini sağlayacak koşullar oluşmamıştı.
- Batı'da meydana gelen gelişmelere, Osmanlı Devleti ayak uyduramamış, Batı'da ortaya çıkan Liberalizm, Milliyetçilik ve ulus kavramları yerine, devleti düşüğü durumdan kurtarmak ve tekrar eski gücüne kavuşturmak adına bazı siyasi akımlar ortaya çıkmıştır.
- Batı demokrasisini gerçekleştiren şehirli nüfus, Osmanlı Devleti'nde nitelik ve nicelik olarak yeterli miktarda olmamıştır.
- Türkiye'de siyasi kültürün oluşması Avrupa'dan çok sonraları olmuştur. Egemenlik ilahi bir güç olarak görülmekte ve devlet, padişah ve tebaa olarak ayrılmaktaydı.
- Anayasacılık hareketleri Batı Devletleriyle kıyaslandığında, çok geç ve sınırlı bir çerçevede gerçekleşmiştir.³⁵

Siyasi kültür açısından Osmanlı Devleti'nde on altıncı yüzyılın ikinci yarısından on dokuzuncu yüzyılın ilk yıllarına kadar olan dönem; merkezi yönetimden, yarı feodal yönetime doğru bir geçiş olarak ifade edilmektedir. Bu değişimle, çevrenin daha çok özerklik kazandığı iddia edilmektedir. Ayrıca on dokuzuncu yüzyılda yapılan düzenlemelerle merkezde ve çevrede kurulan konseyler bu değişimin önemli özellikleri olarak değerlendirilmektedir.³⁶ Osmanlı Devleti'nde devletin kurumsallaşmasının artmasıyla birlikte merkezîyetçi bürokratik yapıdaki bir gelenek kendisini göstermiş, bu gelenekle birlikte merkeziyete karşı olabilecek güç odaklarına hiçbir şekilde izin verilmemiştir.³⁷ Bunun sonucu olarak, sivil toplum olarak nitelendirilebilecek lonca, ahi, ayan gibi teşkilatların dahi devlete organik bağlarla bağlanmış toplumda muhalefet yapmaya

³⁴ Niray ve Deniz'den aktaran Fatma Okur Çakıcı, "Osmanlı'dan Türkiye'ye Siyasal Miras: Türk Siyasal Kültürü Üzerine Bir İnceleme", *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 2016, C.1, S.2, s.9-10.

³⁵ Kuşkusuz "Anayasacılık hareketleri" kavramından devlet iktidarını sınırlandırılması düşüncesini barındıran, temel hak ve özgürlüklerin korunması mekanizmaları üzerinde duran "Anayasacılık düşüncesi" kastedilmektedir. Bu anlamda Osmanlı-Türk Anayasaları içinde Anayasacılık düşüncesine uygun yapılan ilk anayasanın 1961 Anayasası olduğu söylenebilir.

³⁶ Metin Heper, *Türkiye'nin Siyasal Hayatı*, İstanbul, Doğan Kitap, 2011, s.15.

³⁷ Ömer Çaha, *Aşkın Devletten Sivil Topluma*, İstanbul, Gendaş Kültür, 2000, s.150.

girişemedikleri gözlenmiştir. Osmanlı Devleti'nde sivil toplum kültürünün gelişmemesinde bu gibi durumların etkisi de görülebilmektedir.³⁸

Osmanlı Devleti'nin tarih sahnesinden çekilmesi ve anılan devletin kültür coğrafyasının bir kısmında Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla beraber yönetim biçiminde esaslı değişiklikler gerçekleşmiştir. Yönetim biçimindeki değişikliğe rağmen, Coşkun'a göre; Türkiye'nin kültür, dil ve gelenekler açısından farklı kesimleri bir arada tutan ve bu kesimlerin beraberce yaşadığı bir ülke olması sebebiyle güçlü bir nüfus kaynaşması yaşamış olduğu ifade edilmektedir.³⁹ Bu kaynaşmanın neticesi olarak Osmanlı Devleti'nden kalan siyasi kültür mirasının Cumhuriyet döneminde de hissedildiğini söylemekte yarar vardır. Uzun bir dönem tek partili bir siyasi hayatın etkili olması ve gerçek anlamda ve istikrarlı çok partili siyasi hayata 1946 yılına gelinceye kadar geçilememesi de bu açıdan değerlendirilebilir.⁴⁰

Türkiye'de 14 Mayıs 1950 tarihli seçimler Demokrat Parti'nin iktidarı Cumhuriyet Halk Partisi'nden devralmasıyla birlikte devlete ağırlık veren yönetim şekli, topluma ağırlık veren bir siyasi sisteme kanalize edilmiştir. Bu dönemde Türkiye'deki demokratik rejimin biçimlenmesinde ve yönelimin farklılaştırılmasında, Demokrat Parti önemli bir rol üstlenmiştir.⁴¹ 1950'den sonra askeri darbenin yapıldığı 27 Mayıs 1960 tarihine gelinceye kadar geçen sürede Türk siyasi kültüründe devletçiliği savunan kesim ile liberal düşünceye sahip gelenekçi muhafazakârlar arasında iki ayrı zıt yapının varlığı göze çarpmaktadır.⁴² 1960'lı yıllardan itibaren ise bu siyasi ayrılık sağ ve sol hareketlerin, 1970'li yıllarda dahi devam edecek şekilde birbirleriyle çatışması biçiminde kendisini göstermiştir.⁴³ Türkiye'de 1980 sonrası dönemde siyasi kültürün, toplumsal ve siyasi hakların tanımında ve insan haklarının biçimlendirilmesinde devletin önceliğinin ve soyutluğunun bulunduğu fikriyle bir zemine oturtulmaya çalışıldığı görülmüştür.⁴⁴ 1983 yılından sonraysa; dönemin iktidar partisi olan Anavatan Partisi'nin etkisiyle devletçi anlayıştan uzaklaşan liberal politikaların siyasette kendisini hissettirdiği göze çarpmaktadır.⁴⁵ Günümüz Türkiye'sinde ise siyasi kültürün; 2002 yılında iktidara gelen ve hâlihazırda bunu sürdüren,

³⁸ Okur Çakıcı, *a.g.m.*, s.11.

³⁹ Burhanettin, Coşkun, "Türk Kamu Yönetimi Perspektifinde Soğuk Savaş Sonrası Oluşan Yeni Tehditler", *Alternatif Politika*, 2017, C.9, S.1, s.122.

⁴⁰ Yolcu, *a.g.m.*, s.100.

⁴¹ Zafer Durdu, *Türkiye'de Siyasal Kültürü Anlamak*, Ankara, Kadim Yayınları, 2013, s.114-117.

⁴² Niray ve Deniz'den aktaran Okur Çakıcı, *a.g.m.*, s.11.

⁴³ Nilüfer Göle, "80 Sonrası Politik Kültür", *Türk Siyasal Hayatı*, 5. Baskı, (Ed. Ersin Kalaycıoğlu / Ali Yaşar Sarıbay), Ankara, Sentez Yayınları, 2014, s.560.

⁴⁴ Çaha, *a.g.e.*, s.239.

⁴⁵ Okur Çakıcı, *a.g.m.*, s.12.

geleneksel Türk kültürünü ve İslam geleneğini temel alarak batılılaşma fikrine sıcak bakan Adalet ve Kalkınma Partisi ile şekillendiğini söylemek yerinde olacaktır.⁴⁶

5. KÜLTÜREL GELİŞİMİŞLİK İLE PARTİ İÇİ DEMOKRASİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 68. maddesinde siyasi partilerin, demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurları olduğu vurgulanmıştır. Anılan hüküm siyasi partilerin ilk kez anayasallaştığı 1961 Anayasası'nda da bulunmaktadır (md.56/3). Bu bakımdan Anayasa tarafından demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsuru olarak nitelendirilen siyasi partilerin, parti içi demokrasiyi de içlerinde sağlamış olmaları beklenebilir. Tuncay parti içi demokrasiyi, “*Siyasi partilerin örgüt içi düzenlerinin demokrasi esaslarına uygun hukuki düzenlemelerle sınırlarının çizilerek, partilerdeki oligarşik eğilimlerin ve baskıların ortadan kaldırılması; demokratik örgüt yapısının kurularak lider teşkilat, organlar ve adayların demokratik yöntemlerle belirlenmesi ve karar mekanizmasının tabandan tepeye oluşturulması süreci*”⁴⁷ şeklinde ifade etmiştir. Yanık'a göre parti içi demokrasi, “*Partinin iç işlerinde demokrasi ilkelerinin uygulanması*”nı ifade etmektedir.⁴⁸ “Partinin iç işleri” kavramı, partinin hukuksal düzenlemeleri, örgütlenmesi, yönetimi, parti içi seçim usulleri, liderin tutum ve davranış biçimi, üyelerin siyasi kültürü, mesleki statüleri ve gelir düzeyleri gibi birtakım verileri içermektedir.⁴⁹

Parti içi demokrasi, “demokrasi”ye önemli anlam yükleyen devletlerde kendisini daha çok göstermektedir. Demokrasinin geliştiği ya da kurumsallaştığı devletlerde, kültürel gelişmişlikle parti içi demokrasi olgusunun birbirini tamamladığı gözlenmektedir. Bu nitelikte toplumlarda, toplumun siyasi kültürü partilere de olduğu gibi yansımaktadır. Demokratik ilkelere uzak olan ve demokrasi kültürüne sahip olmayan toplumlarda ise siyasi partilerin işleyişinde de antidemokratik kuralların hüküm sürdüğüne rastlanılmaktadır. “Parti içi demokrasinin yokluğu”, “liderler sultanı” gibi söylemlerin, siyasi kültüründe demokrasinin yeterince gelişmemiş olduğu devletlerde sıklıkla tekrarlandığı göze çarpmaktadır.⁵⁰

⁴⁶ Fuller'den aktaran Okur Çakıcı, *a.g.m.*, s.12-13.

⁴⁷ Suavi Tuncay, *Parti İçi Demokrasi ve Türkiye*, Ankara, Gündoğan Yayınları, 1996, s.52.

⁴⁸ Murat, Yanık, *Parti İçi Demokrasi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002, s.103.

⁴⁹ Ali Fuat Gökçe, “Siyasi Partilerde Parti İçi Demokrasi ve Disiplin Algısı: Türkiye”, *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi / Journal of Academic Researches and Studies*, 2013, S.9, s.74.

⁵⁰ Gökçe, *a.g.m.*, s.74-75.

Günümüz dünyasında kültürel gelişmişliği yüksek olan Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri ve İsviçre Konfederasyonu gibi devletlerde demokrasinin kendiliğinden, siyasi sistemin evrimi ile ortaya çıktığı, bu şekilde istikrar bulunduğu ve pekiştiği söylenmektedir. Yine bahsedilen ülkeler gibi bir kültürel gelişmişliğe sahip Federal Almanya Cumhuriyeti, İtalya Cumhuriyeti ve Japonya'da ise demokrasinin İkinci Dünya Savaşı sonrasında çok özel çabalar neticesinde ve tabiri caizse yapay bir zeminde işgal kuvvetleri marifetiyle hayata geçirildiği, zamanla istikrar bulup pekiştiği kabul edilmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'ne bu kıyaslama açısından bakılırsa; Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri ve İsviçre Konfederasyonu'ndaki gibi demokrasinin kendiliğinden ve siyasi sistemin evrimi ile ortaya çıktığı söylenemeyecektir. Demokratik kültürün oluşmasını Türkiye'de yaşanan sancılı süreçler, özellikle 27 Mayıs 1960, 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 tarihlerindeki askeri darbeler hep engellemiştir.⁵¹

Batı demokrasilerindeki kültürel gelişmişlikten bahisle bu ülkelerdeki parti içi demokrasi kavramına daha yakından bakıldığında; Federal Almanya Cumhuriyeti ve İspanya Krallığı Anayasalarında, bu kavramın siyasi partiler tarafından uyulması gereken bir ilke olarak tanımlandığı göze çarpmaktadır. Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası, partilerin iç düzenlerinin demokratik olması gerektiğini ve bu konuda ayrıntıların düzenlenmesi hususunda parlamentonun yasa yapma yükümlülüğü altında olduğunu belirtmektedir. 29 Aralık 1978 tarihli İspanya Krallığı Anayasası da tıpkı Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası gibi partilerin iç düzenlerinin ve çalışma şekillerinin demokratik kurallara uygun olarak düzenlenmesi gerektiğinden bahsetmekte; Federal Almanya Cumhuriyeti'nden farklı olarak parlamentoya parti iç düzenleriyle ilgili kanun yapma yetkisi tanımamaktadır. Bunun nedeni, İspanya Krallığı Siyasi Partiler Kanunu'nun 4 Aralık 1978 tarihinde, yani İspanya Krallığı Anayasası yürürlüğe girmeden önce çıkarılmış olmasına bağlanabilir.⁵²

Federal Almanya Cumhuriyeti ve İspanya Krallığı Anayasalarında parti içi düzen ve işleyişlerine doğrudan bir atfa rastlanmaktayken; İtalya Cumhuriyeti gibi ülkelerde ise dolaylı yoldan, anayasadaki belli başlı maddelerle bu ilkeye göndermeler olduğu görülmektedir. Faşist ideolojiye sahip yönetim sonrası kabul edilen 1947 İtalyan Cumhuriyeti Anayasası, İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından çıkarılan demokratik niteliklere sahip Anayasalara örnektir. Anayasadan hareketli parti içi demokrasinin tespiti ise birtakım zorluklar barındırmaktadır. İtalya Cumhuriyeti'nde ayrıca ve özel bir siyasi partiler kanununun olmaması da bu zorluğun

⁵¹ Ersin Kalaycıoğlu, "Türkiye'de Demokrasi'nin Pekişmesi: Bir Siyasal Kültür Sorunu", s.4, <http://research.sabanciuniv.edu/8882/>, 22.10.2019.

⁵² Bkz.: Tefik Sönmez Küçük, *Parti İçi Demokrasi*, Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014, s.129-135.

nedenleri arasında gösterilebilmektedir.⁵³ 1958 Fransa Cumhuriyeti Anayasası'nda da sarıh bir parti içi demokrasi ifadesi yer almamakta ve fakat Anayasanın 4. maddesinin; siyasi partiler ile siyasi grupların milli egemenlik ve demokrasinin temel ilkelerini dikkate almasını emretmesinden hareketle parti içi demokrasiye bir gönderme olduğu varsayılmaktadır. Yine Helen Cumhuriyeti'nde (Yunanistan) de benzer şekilde 1974 Anayasası'nda bulunan bazı maddelerden çıkarımlarla parti içi demokrasi kavramı şekillenmektedir. Yunanistan'ın müstakil bir siyasi partiler kanununun olmaması, parti içi demokrasi kavramının siyasi partilerle ilgili başka kanunlardaki düzenlemeler temelinde açıklanmaya çalışılmasına yol açmaktadır.⁵⁴

Fransa ve Helen Cumhuriyetleri gibi parti içi düzenleriyle ilgili somut açıklamalara Anayasalarında yer vermeyen, Anayasadaki bazı hükümlerden yapılan çıkarımlarla parti içi demokrasi kavramının içeriğini doldurmaya çalışan bir devlet olarak da Portekiz Cumhuriyeti anılabilir. 1976 Portekiz Cumhuriyeti Anayasası'nın 51. maddesindeki; partilerin, şeffaflık, demokratik örgütlenme ve demokratik yönetim ile bütün üyelerin katılımı ilkeleriyle yönetileceğine dair hükümlerden parti içi demokrasiye yapılan atfa ulaşmak mümkün gözükmektedir.⁵⁵

Yukarıda verilen örnekler yanında; kültürel anlamda gelişmişliğini tamamlamamış ve çağdaş dünyaya ayak uyduramamış demokratik nitelikleri haiz olmayan devletlerdeki siyasi partilerin ya da demokratik sayılabilecek rejimlerde demokrasi hoşgörüsüyle faaliyette bulunan ve otoriter veya totaliter rejim kurma düşüncesini taşıyan siyasi partilerin varlığı, parti içi demokrasinin gelişmesine bir katkı sunmamaktadır. Özellikle demokrasinin amaç olmadığı bu siyasi partilerde parti içi düzenlerinin ve işleyişlerinin demokrasiyle bağdaşacak şekilde oluşturulması düşünülemez.⁵⁶ Bu sebeple kültürel gelişmişliğin, demokrasi bilinciyle birlikte hareket ettiği toplumlarda parti içi demokrasi kavramının da yerleştiğini söylemek yerinde olacaktır.

6. KİMİ DEVLETLERDE PARTİ İÇİ DEMOKRASİ VE SİYASİ KÜLTÜR

Siyasi kültürün parti içi demokrasiye etkisi, temel olarak demokratik siyasi kültürle ilişkilendirilmektedir. Demokratik siyasi kültür, demokrasinin tanımlayıcı niteliklerine ve zorunlu şartlarına bağlılıkla belirginleşmektedir. Demokratik siyasi sistemin sahip olması gereken değerler, demokratik siyasi kültürün ön koşulu ve belirleyicisi olmaktadır.⁵⁷

⁵³ Küçük, a.g.e., s.137.

⁵⁴ Küçük, a.g.e., s.139.

⁵⁵ Küçük, a.g.e., s.141-142.

⁵⁶ Mehmet Tevfik Gülsoy, *Demokrasilerde Siyasi Parti Teşkilatı ve Parti İçi Demokrasi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Konya, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000, s.71.

⁵⁷ Gülsoy, a.g.e., s.85.

Demokratik siyasi kültür, kuşkusuz demokratik topluma bağlıdır. Plattner'in ifadesiyle, "*Demokrasi geniş halk kütlelerinin gözünde cazip olmasına rağmen; özellikle eğitilmiş bir nüfusa, önemli bir orta sınıfa ve demokratik bir kültüre sahip olmayan yoksul ülkelerde sürdürülmesi kolay bir hükümet şekli değildir. Son on beş yılın olayları, demokrasinin ancak zengin batı ülkelerinde sürdürülebileceği görüşünü yıkmıştır; ama demokrasinin bugün bütün dünyada kısa zamanda kurulabileceğini bekleyen yersiz bir iyimserliğe de vücut vermemelidir.*"⁵⁸ Yine Lipset, 1950'li yıllarda demokrasinin çağdaşlaşma, ekonomik gelişme, meşruluk ve hoşgörüyü meydana getiren etkenlerle ilişkisini ortaya koymaya çalışmıştır.⁵⁹ "Üçüncü Dalga" isimli çalışmasında Huntington ise, demokrasiye yeni geçen ülkelerin geleceğinden duyduğu endişeyle, demokratik bir siyasi kültürün geliştirilmesini zorunlu görmektedir.⁶⁰ Dahl da poliarşi⁶¹ için

⁵⁸ Marc F. Plattner, "Demokrasi Anı", *Demokrasinin Küresel Yükselişi*, (Çev. Ergun Özbudun), Ankara, Yetkin Yayınları, 1995, s.61.

⁵⁹ Seymour Martin Lipset, *Siyasal İnsan*, (Çev. Mete Tunçay), Ankara, Teori Yayınları, 1986, s.25.

⁶⁰ Huntington'dan aktaran Gülsoy, a.g.e., s.86.

⁶¹ Dahl'e göre 20. yüzyıla kadar genel oy kullanma hakkı demokratik ve cumhuriyetçi idareler tarafından hem teoride hem de pratikte reddedilmişti. Genel oy kullanma hakkı, modern demokrasiyi ilk demokrasilerden ayıran en belirgin özelliktir. Dahl bu bölümde "*Poliarşi*" kelimesini kullanmaktadır. Modern temsili demokratik yönetim kurumları bir bütün olarak ele alındığında tarihsel açıdan eşsiz olduğu için bunlara yeni bir ad vermek gerektiği. Bu yüzden, bu modern geniş ölçekli demokratik hükümete kimi zaman *poliarşik demokrasi* denir. Poliarşi kelimesi Yunanca "çok" ve "yönetmek" anlamına gelen kelimelerden meydana gelmiş olup, tek kişinin yönetiminden, yani monarşiden ya da bir azınlığın yönetmesinden, yani oligarşi veya aristokrasiden farklı olarak, "*çok kişinin yönetmesi*" demektir.

Daha açık olarak söylemek gerekirse, *poliarşik demokrasi* yukarıda bahsedilen altı demokratik kuruma sahip olan bir politik sistemdir. Bu sistem, yalnızca sınırlı oy kullanma hakkına sahip olan değil, aynı zamanda siyasi partilerin varlığı, mevcut hükümeti etkilemek veya ona muhalefet etmek amacıyla politik örgütler, düzenli çıkar grupları kurma hakkı vs. gibi poliarşik demokrasinin en temel özelliklerinden de mahrum olan eski demokrasilerden ve cumhuriyetlerden de farklıdır. Dahl, bugün genel olarak demokratik olduğu ifade edilen ülkelerde bunların altısının da bulunduğunu belirtmektedir. Yazara göre demokratik bir yönetim için mutlaka ihtiyaç duyulan siyasi kurumlar, birimin büyüklüğüne bağlıdır. Yukarıda bahsedilen altı kurum, ülkeleri idare edenken gerekli oldukları için ortaya çıkmışlardır, yoksa daha küçük birimler için değil. *Poliarşik demokrasi*, bir ulus devletin veya ülkenin büyük ölçeğinde demokratik idaredir.

Dahl, eğer hükümetin en tepedeki yetkilileri gündemi belirleme ve izlenecek politikaları kabul etme işini vatandaşların isteklerinden bağımsız olarak yaparlarsa bu ihtiyaçların karşılanamayacağını savunmaktadır. Tek kabul edilebilir çözüm, ne kadar kusurlu olsa da, vatandaşların en tepedeki memurları seçmeleri ve gelecek seçimlerde onları görevden uzaklaştırarak, yaptıklarından sorumlu tutmalarıdır.

Yazar, her vatandaşın oy vermek için eşit ve etkin şansı olması gerektiğini ve her oyun eşit sayılmasının zaruri olduğunu vurgulamaktadır. Eğer oy vermede eşitlik sağlanacaksa seçimlerin özgür ve adil olarak yapılması gerekmektedir. İfade özgürlüğü, vatandaşların siyasi hayata etkin olarak katılması için gerekli bir husustur. Vatandaşların, hükümetin kontrolü altında bulunmayan veya başka bir grup ya da görüş tarafından yönetilmeyen alternatif bilgi kaynaklarına erişimlerinin gereklidir. Siyasi partiler gibi bağımsız kurumlar vatandaşlık eğitiminin ve aynı zamanda aydınlanmanın kaynağıdır. Vatandaşlara yalnızca bilgi değil, tartışma, görüşme ve siyasi yetenek kazanma olanakları da sağlarlar. Dahl'a göre pek çok ülkede hedef poliarşik demokrasi seviyesine erişecek kadar demokratikleşmektedir. Fakat daha eski demokrasilerde yaşayanları bekleyen sorun, poliarşik demokrasinin de ötesinde bir demokrasiyi nasıl gerçekleştirecekleridir.

elverişli; ancak yeterli olmayan toplumu “modern, dinamik ve çoğulcu” olarak ifade etmiştir.⁶²

Toplumun demokratik olmasının önemi, sahip olduğu demokratik siyasi sistemi yaşatabilmesiyle kendisini göstermektedir. Birbirlerinden hukuki olarak ayrı yapı-

Dahl, poliarşik demokrasinin kurumlarının büyük ölçekli bir sistemde, özellikle bir ülkede, devlet yönetimini demokratikleştirmek için kaçınılmaz olduğunu düşünmektedir. Yazar, demokrasi kelimesini ortaya çıkaran ve ilk kullananların Yunanlılar olduğunu söylemekte ve Atina'nın demokrasiyle yönetildiğini reddetmenin, Wright kardeşlerin keşfettiği şeyin, bugünkü uçaklara pek benzediği için bir uçak olmadığını söylemeye benzediğini düşünmektedir.

Yazar bu bölümde “*Zaman ve Sayılar Kuralı*” adlandırdığı bir formül ortaya koymaktadır. Bu formüle göre; *demokratik bir birimde ne kadar çok vatandaş varsa, hükümet kararlarına direkt olarak katılabilecek vatandaşların sayısı da o kadar az olur ve o kadar çok kişinin başkalarına yetki vermesi gerekir.* Poliarşik demokraside, vatandaşların hükümetlerinin hareketleri ve kararları üzerinde etkili olabilmelerine yardımcı olan kurumların yanında demokratik olmayan bir durum da vardır: *politik ve bürokratik seçkinlerin pazarlığı.* Seçkinlerin pazarlığı, demokratik kurumlar ve süreçler tarafından belirlenen sınırlar arasında gerçekleşmektedir. Bu sınırlar genellikle çok serbest olup, halkın katılımı ve kontrolü çok güçlü değildir. Burada, politik ve bürokratik seçkinlerin karar verme yetkileri çok geniştir. Seçkinler tarafından yapılan pazarlığın kendi karşılıklı hesapları ve dengeler sistemi bulunmaktadır. Seçilmiş temsilciler anlaşma sürecine ne kadar dâhil olurlarsa, halkın istekleri, hedefleri ve değerleri de hükümet kararlarına o kadar katılımında bulunur. Yazara göre demokratik ülkelerde siyasi ve bürokratik seçkinler güçlüdür, sıradan vatandaşların olabileceğinden çok daha güçlüdür, ama despot değildirler.” Sina Kısacık, “Kitap Özeti: Roberth Dahl'dan “Demokrasi Üzerine”, (Çevrimiçi) <http://politikaakademisi.org/2013/02/19/kitap-ozeti-roberth-dahldan-demokrasi-uzerine/>, E.T.: 19.12.2019.

⁶² Robert A. Dahl, *Demokrasi ve Eleştirileri*, (Çev. Levent Köker), Ankara, Türk Siyasi İlimler Derneği - Türk Demokrasi Vakfı Ortak Yayını, 1993, s.318. Dahl'e göre; “Demokratikleşmeyi çeşitli geniş tarihsel değişimden oluştuğunu düşünmek kolay olacaktır. Birinci aşama, Hegemonyaların ve yarışmacı oligarşilerin yakın-çoğulculuğa dönüşümüdür. Bu, on dokuzuncu yüzyılda batı dünyasının esas olarak üzerinde çalıştığı bir konuydu. İkinci aşamada, yakın-poliarşinin tam poliarişye dönüşümüdür. Bu otuz yıl içinde Avrupa'da gerçekleşti ve buna bağlı olarak geçen yüzyılın sonunda ve Birinci Dünya Savaşında yayıldı. Üçüncü aşama da tam poliarişinin daha da demokratikleşmesidir. Belki bu tarihi aşama İkinci Dünya Savaşıyla kesilen Demokratik Sosyal devletin Büyük Buhrandan sonra başlayan hızlı gelişmesine bağlı olarak tarihlendirilebilir, bu aşama 1960 ların sonunda değişik sosyal geleneklerin demokratikleşmesi için özellikle gençler arasında yükselen değerlere bağlı olarak kendisini yenilemiş benzerdir... Bazı okuyucular poliarişi kavramını demokrasiye alternatif olarak gösterilmesine kesinlikle karşı olacaklardır. Fakat burada önemli olan demokrasinin ideal bir sistem olması ile idealin mükemmel olmayan bir çeşidi olarak dikkate alınan kuramsal sözleşme olması arasındaki ayrımı kavramaktır, tecrübeler gösteriyor ki ben de buna inanıyorum, aynı kavram her ikisi için kullanıldığında analizlerde gereksiz karmaşaya ve konu dışında anlamsız argümanların ortaya çıkmasına neden olmaktadır! Ters köşedeki hegemonya belki çok uygun bir kavram olmayabilir, fakat burada ben bu kavramı hiyerarşik, tekelci, kesinlikçi, otokratik, despot, otoriter, totaliter kavramlarından daha uygun buldum, yönetim için yarışma şansında kullandığım “mücadele normal İngilizce kullanımındaki anlamıyla kullandım. İngilizce'de mücadele bir şeyi tartışmayı, çekişmeyi dava etmeyi konu eden yarışma anlamında kullanılmıştır. Bu tartışma, meydan okuma ve yarışma kavramlarının en güzel eşanlamlısıdır. Bununla birlikte kavram yardımcısı bana ilk kez Bertrand de Jouvenel'in “Means of Contestation, (Mücadelenin anlamı) “Government and Opposition I (January 1966): 155-74. adlı eserinde önerilmiştir. Jouvenel'in kullanımı da benimkisi gibidir, Fransızca anlamındaki orijinal haliyle debat, itiraz, conflict, muhalefet. Bu günlüğün aynı baskısında, bununla birlikte Ghita Ionescu (Bazı Tek eyaletli ülkelerde kontrol ve Mücadele) da kavramı yakın fakat daha genel anlamda “sistem karşıtı, radikal zeminde temel ve kesin muhalefet talep eden, düşünce ve ideolojinin farklılıkları” (s.241) kullandığından daha sınırlandırılmış bir kavram ortaya çıkmaktadır, sanıyorum ki bu anlamı Jouvenel sadece makalesinde kullanmıştır.” Robert A. Dahl, “Poliarişi”, Çev: Memduh Aslan, (Çevrimiçi) <http://www.canaktan.org/politika/demokrasi/makaleler/poliarsi.htm>, 19 Aralık 2019.

landırılmış olan demokrasinin kurumları (yasama, yürütme, yargı) ile siyasi partileri ve gönüllü kuruluşları fiilen oluşturmak; bunun yanında genel oy, dilekçe verme, toplantı ve gösteri yapma hakları gibi hakları hukuk düzenine uyarlamak çok da zor değildir. Geleneksel rejime sahip birkaç ülkeyle sosyalist ülkeler haricinde diğer ülkeler bu kurumları zaman zaman oluşturmuş ve gerekli hukuki düzenlemeleri de yapmışlardır; fakat pek çok ülkede bu demokrasi girişimlerinin kısa bir vakit sonra dikta rejimi veya askeri rejim tarafından rafa kaldırıldığı görülmüştür.⁶³ Bu durumun ekonomik ve kültürel etkenlerden kaynaklandığı da söylenebilir. Örneğin; Latin Amerika ülkelerindeki siyasi topluluklar, ABD siyasi sistemindeki gibi işlememektedir. Nitekim bu ülkelerde günümüzde dahi meşru iktidarların darbelerle karşılaşma ihtimali mevcuttur. Buradan hareketle Lipset, zengin ve Protestan milletlerin demokrasilerinin geliştiği yönünde bir kanaate varmıştır.⁶⁴ Yine Katolik ve yoksul ülkelerde demokrasilerin akamete uğradığı, Protestanlık ve İngiliz geçmişinin etkisiyle yerleşen kültürel etkenlerin demokrasinin vücut bulmasında etkili olduğu savunulmuştur.⁶⁵ Örneğin; Kanada'nın Quebec eyaleti, 1960'lı yıllara kadar Katolik ve Fransızca konuşan, demokratik haklar lehindeki şartlardan yoksun bir görüntü çizmiştir; ancak ülkenin İngilizce konuşan ve Protestan olan kısmında, demokratik güvencelere sahip ve çok partili hayatta yaşayan bir toplumun varlığı göze çarpmaktadır.⁶⁶

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere; demokrasinin istikrarlı olması için, bu istikrarı sağlama niyetinde olan bir siyasi kültürün topluma yerleşmiş olması gerekmektedir; çünkü demokrasi, kendi kendine işleyen bir mekanizma değildir.⁶⁷ Demokrasinin ve özelden parti içi demokrasinin oluşturulmasında ve geliştirilmesinde; hoşgörü, başkalarına itimat, siyasi kurumlara olan güven, etkinlik duygusu, siyasi ilgi, siyasi bilgi ve siyasete katılma eğilimlerinin siyasi kültüre yerleşmiş olması gerekmektedir.⁶⁸

Siyasi kültürün, siyasi partiler bakımından bağımsız bir değişken olarak ortaya çıktığı söylenebilmektedir. Siyasi kültür bağlamında her ülke için kendine has farklı özelliklerin bulunması ve bunun, ülkelerin geçirdiği tarihsel gelişim süreçleriyle ilişkili olması, ülkelerdeki siyasi kültürü de buna bağlı olarak şekillendirmiştir.⁶⁹ Tarihsel gelişim süreci, siyasi kültür bakımından bilhassa partile-

⁶³ Gülsoy, a.g.e., s.86.

⁶⁴ Seymour Martin Lipset, "Siyasal Kültürün Merkeziliği", *Demokrasinin Küresel Yükselişi*, (Çev. Levent Köker), Ankara, Yetkin Yayınları, 1995, s.171-172.

⁶⁵ Gülsoy, a.g.e., s.87.

⁶⁶ Lipset, a.g.m., s.172.

⁶⁷ Gülsoy, a.g.e., s.88.

⁶⁸ Ersin Kalaycıoğlu, "Türkiye'de Siyasal Kültür ve Demokrasi", *Türkiye'de Demokratik Siyasal Kültür*, Ankara, Türk Demokrasi Vakfı Yayını, 1995, s.51-52.

⁶⁹ Nükhet Turgut, *Siyasal Muhalefet*, Ankara, Birey ve Toplum Yayınları, 1984, s.92.

rin kökenlerinin incelenmesinde önem arz etmektedir. Partilerin kökenlerindeki özellikler, partilerin sonraki yapılarını ve davranışlarını da belirlemektedir.⁷⁰ Özbudun'a göre; siyasi partilerin sosyalleşme, devşirme ve menfaatleri birleştirme fonksiyonlarını yerine getiriş tarzları, bir yandan onların iç niteliklerine; öte yandan da içinde faaliyette buldukları siyasi ve sosyal çevrenin mahiyetine bağlıdır. Toplum ve onun siyasi kültürü parti fonksiyonlarını belirleyebileceği gibi, partilerin fonksiyonları da toplumun ve kültürün değişmesinde etken olmaktadır. Yani burada tek yönlü bir ilişkinin değil, karşılıklı bir etkileşimin olduğundan söz edilebilmektedir.⁷¹

Siyasi partilerin en önemli işlevlerinden birisi menfaatlerin birleştirilmesidir. Bu bakımdan siyasi kültürü parçalanmış bir toplumda uzlaşma kültürünün yerleşmediğinden bahisle menfaatlerin birleştirilmesi çok da mümkün görünmemektedir. Bu durumda siyasi sistemin önemli kararlar alabilme yeteneği ciddi manada zayıflamaktadır. Buna ilişkin verilebilecek en iyi örnek İtalya'dır. İtalya'nın tarihsel gelişim sürecinin sonucu olarak değerler ve inançlara bakımından birbirinden ayrılmış siyasi partilerin mevcudiyeti göze çarpmaktadır.⁷² Siyasi kültürdeki ayrılıkların bir nedeni olarak da liberal değerlerin ya da kapitalist kültürün toplumsal yapıya yerleşmiş olup olmaması gösterilebilir. Liberal değerlerin ya da kapitalist kültürün topluma yerleşme ve yaygınlık kazanma derecesi ne kadar yüksekse; muhalif düşüncelerin ve partilerin etkinliklerinin de o kadar azalacağı belirtilmektedir. Bu hususta Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri örneklerinde, liberal değerlerin ya da kapitalist kültürün yaygın ve hâkim rolü, bu ülkeleri Fransa ve İtalya Cumhuriyetlerinden ayırmaktadır.⁷³

Siyasi partilerin bir diğer işlevi, siyasal sosyalleşme olarak adlandırılan, siyasi hayattaki rollerin öğrenilmesi, siyasi kültürün benimsenmesi ve idame ettirilmesi sürecidir. Siyasi partiler marifetiyle, siyasi sisteme çok sayıda insanın katılması, bu insanların siyasi sistemle güçlü ve sürekli bir ilişki içerisine girmesine olanak sağlamaktadır.⁷⁴ Bu işlevin iki yönü bulunmaktadır. İlki, mevcut siyasi kültürün pekiştirilmesi, diğeri ise bu kültürün değiştirilmesi suretiyle değerlerin ve inançların oluşturulmasıdır.⁷⁵ Almond ve Powell'a göre; her toplum, siyasetle halkını sosyalleştirmenin yollarına sahiptir. Bununla beraber,

⁷⁰ Gülsoy, a.g.e., s.89.

⁷¹ Ergun Özbudun, *Siyasal Partiler*, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1983, s.109.

⁷² Özbudun, a.g.e., s.94-95.

⁷³ Turgut, a.g.e., s.92.

⁷⁴ Gülsoy, a.g.e., s.91.

⁷⁵ Özbudun, a.g.e., s.108.

siyasi partiler tarafından sosyalizasyon⁷⁶ rolü çok farklı oynanmaktadır. Bu hususta, yönedikleri amaca göre siyasi partileri üçe ayırmak mümkündür. Bunlardan ilki, yarışmacı bir parti sistemine has olup, yasama organında azami sandalye kazanmak için çalışmayı teşvik eden temsilci partilerdir. Britanya Muhafazakar Partisi, Hindistan Kongre Partisi, Fransa Komünist Partisi, Almanya Sosyal Demokrat Partisi ve iki Amerikan partisi (Demokrat Parti ve Cumhuriyetçi Parti) bu sınıfta yer almaktadır. Bu tip partiler ya sık sık iktidar olmakta ya da önemli muhalefet partisi olarak varlıklarını sürdürmektedir. İkinci grupta ulusal partiler bulunmaktadır. Tanzanya Afrika Ulusal Birliği (TANU) bu gruba girmektedir. Üçüncü gruba ise, mobilize veya entegre edici partiler girmektedir. Meksika Birleşik Devletleri'ndeki Kurumsal Devrimci Parti, Çin Komünist Partisi ve Sovyetler Birliği Komünist Partisi bu grupta değerlendirilebilir. Bu partiler, rejim liderlerinin amaçları etrafında halkı mobilize etmekte; baskıcı yarışmaya ve monopol olmaya yönelmektedirler. Burada Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin (SSCB dağılmadan önce) ve Çin Komünist Partisi'nin siyasi arenada monopol olduğunu ve bu ülkelerde başka siyasi hareketlerin oluşmasına müsaade etmediklerini belirtmekte de fayda vardır.⁷⁷

Demokratik sistemlerde siyasi kültür daha yerleşik ve de daha istikrarlı olduğundan, siyasi partiler de genellikle bu kültürün geliştirilmesi yönünde eğilim göstermektedir. Bunun istisnası olarak ise Fransa Cumhuriyeti örneği verilebilir. Fransa Cumhuriyeti'nde her kültür grubunun alt kesiminin ayrı siyasi partilerle temsili söz konusudur. Fransa Cumhuriyeti açısından; mevcut değer ve inanç kalıplarının partiler tarafından pekiştirilmesi, kültürel bölünmelerin daha hızlı gerçekleşmesine sebep olabilecektir. Siyasi kültürün türdeş olduğu toplumlardaysa mevcut kültürü pekiştirmek daha kolay görünmektedir. Örneğin; ulusal bütünleşmede Amerika Birleşik Devletleri'ndeki siyasi partilerinin oynadığı rol genellikle olumlu olmaktadır.⁷⁸

⁷⁶ “Sosyalizasyon (Toplumsallaşma) bir ferden (duruma göre bir grubun) üyesi olduğu veya olacağı grup ya da toplumun kültür, değer ve normlarını öğrenerek o toplumun aktif bir üyesi haline gelmesidir. Baska bir tanıma göre toplum hayatına hazırlanma sürecidir. Bu arada değer ve norm kurallarına değinmekte fayda vardır. Sosyalizasyon aynı toplumda bulunan bireyler arasında sosyal kontrol oluşturur. Diğer anlamıyla sosyalizasyon, toplumdaki düzeni sağlayan küçük grupların bireyin sosyal bir varlık haline gelmesine sağladığı katkıdır.” Sosyalizasyon Nedir?, (Çevrimiçi) <http://sosyalizasyon.nedir.org/>, E.T.: 23.12.2019. Sosyalizasyon kavramı, özellikle antropoloji, sosyoloji ve sosyal psikolojinin çalışma alanlarında sıklıkla kullanılmaktadır. Anılan disiplinlerin sosyalizasyon kavramına yükledikleri anlam, bireyin toplumun işlevsel bir üyesi olabilmesi için gerekli bilgi, beceri ve motivasyonu ifade etmektedir. Bkz.: Margaret E. Hardy/Mary Ellen Conway, *Role Theory Perspective for Health Professionals*, Prentice Hall, Second Edition, USA, 1988, p.73-80.

⁷⁷ Almond ve Powell'dan aktaran Gülsoy, a.g.e., s.91-92.

⁷⁸ Özbudun, a.g.e., s.108-109.

Toplumdaki kültürün, çatışma ya da uzlaşma eğiliminin bulunmaması, partilerin içinde veya dışında sergileyecekleri tutumu ve benimseyecekleri stratejiyi belirlemektedir. Uzlaşmayı benimseyen siyasi kültür, ılımlı ve iş birlikçi bir siyasi çerçeve meydana getirmekte ve ödünçü bir tavır takınmaktadır. İsveç Krallığı, Belçika Krallığı ve Hollanda Krallığı gibi devletlerde bu kültürel özellik kendisini göstermektedir. Bilhassa Hollanda Krallığı'nda, toplumdaki sosyal bölünmeleri yansıtmalarına rağmen partiler, önemli sayılabilecek sorunların derinleşmesine fırsat vermemekte, ılımlı yaklaşımı yeğlemektedirler.⁷⁹

SONUÇ

Tarihsel ve toplumsal gelişme süreci içinde oluşturulan maddi ve manevi değerler ile bunları oluşturmada, sonraki nesillere aktarmada kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü ifade eden siyasi kültür, toplumların siyasi yapısını değerlendirmemiz açısından bizlere önemli veriler sunmaktadır. Siyasi kültüre yerleşen davranışlar, şüphesiz siyasi partilerin topluma yansıttıkları davranışlarının temeli olmaktadır. Bu davranış, parti içindeki tutumu da izah etmemiz bakımından önem arz etmektedir. Siyasi kültür nasıl davranmaya müsaade ediyorsa; parti içinde de o tarz bir idarenin kendisini göstermesi kaçınılmaz olmaktadır.

Siyasi kültür, toplumdan topluma farklılık barındırmakla beraber genel olarak; yöresel siyasi kültür, uyruklu siyasi kültürü ve katılımcı siyasi kültür biçiminde sınıflandırılmaktadır. Partilerin, bu sınıflandırmalardan hangisinin içinde bulunduğuna göre şekil aldığı ifade edilebilir. Siyasi kültürün ölçüleri ise; milli özdeşleşme, kişinin vatandaşlarıyla özdeşleşmesi, iktidar uygulaması ve karar alma süreci olarak tasnif edilmektedir. Toplumun siyasi kültürdeki reaksiyonunu, siyasi kültürün ölçülerinin değerlendirilmesi hususunda önemli bir faktör olarak ele almak gerekmektedir.

Türk siyasi kültürüne bakacak olursak; siyasi kültürün, Anadolu'ya yerleşen Türklerin kavmi özelliklerinden, İslam uygarlığından ve Türklerin Anadolu ve Rumeli'den edindikleri deneyimlerin sonucundan etkilendiği görülecektir. Osmanlı Devleti'ndeki siyasi kültürün, Osmanlı Devleti'nin yıkılması ve yerine Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla beraber yönetim biçiminde değişiklik gerçekleşmesiyle farklı bir boyuta taşındığı söylenebilir. Cumhuriyetin ilanı ile Osmanlı Devleti'ndeki monarşik yapı, devletçi bir yönetim sistemine evrilmiştir. Bu yönetim şeklinin de 1950 yılında Demokrat Parti'nin iktidarı ele almasıyla devlete ağırlık veren yönetim şekline, topluma ağırlık veren bir siyasi sisteme dönüşmüştür.

⁷⁹ Gülsoy, a.g.e., s.93.

Çalışmamızda incelediğimiz konulardan biri olan kültürel gelişmişlik - parti içi demokrasi ilişkisine baktığımızda, kültürel gelişmişliğin parti içi demokrasiyle pozitif ilişkisi göze çarpmaktadır. Bu nedenle siyasi kültür değerlendirilirken, kültürel gelişmişlikten ayrı olarak ele alınmamalıdır. Kültürel gelişmişlik, siyasi kültürün oluşmasında ve demokrasinin gelişmesinde önemli katkılar sunmuştur. Günümüzde kültürel gelişmişliği yüksek olan ülkelerde siyasi kültürün de yerleşmiş olduğunu ve bunun demokrasinin gelişmesine imkân sağladığını belirtmek gerekmektedir. Siyasi kültür bakımından birtakım farklar barındırsalar da gelişmiş Batı ülkelerinde demokrasinin kendiliğinden, siyasi sistemin evrimi ile ortaya çıktığı, bu şekilde istikrar bulduğu ve pekiştiği belirtilebilir. Bunun parti içi demokrasiye de katkısı olmuş, gerek anayasalarda gerekse diğer yasalarda yapılan düzenlemelerle parti içi demokrasi iç hukuktaki yerini almıştır. Bu bakımdan kültürel anlamda gelişmişliğini tamamlayamamış ve modern dünyaya ayak uyduramamış demokratik olmayan ülkelerde parti içi demokrasinin, bir kavramdan öteye geçemeyeceğini söylemekte fayda vardır.

Diğer taraftan, farklı ülkelerde parti içi demokrasi - siyasi kültür ilişkisi irdelendiğinde, siyasi partilerin; devlet, siyasal sistem, anayasal normlar ve otorite gibi hususlarda gerek toplumdaki siyasi kültürden gerekse alt kültürlerden etkilendikleri ve bunun sonucu olarak da parti içi demokrasilerini işlettikleri görülmektedir. Parti içi demokrasilerin, demokratik siyasi sistemin içerisinde kendisini daha fazla hissettirdiğini söylemek de doğru olmaktadır. Demokratik sistemlerde siyasi kültür daha yerleşik ve de daha istikrarlı olduğu için, siyasi partiler bu kültürün geliştirilmesi yönünde eğilim göstermektedir.

Diğer taraftan siyasi partilerin; devlet, siyasal sistem, anayasal normlar ve otorite gibi hususlarda gerek toplumdaki siyasi kültürden gerekse alt kültürlerden etkilenmemeleri söz konusu olmamaktadır.⁸⁰ Bu, siyasi partilerin demokrasiden anladıklarının somut biçimde partilerine yansıtılmasında da önem arz etmektedir. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, parti içi demokrasinin gelişmesi için, o devlette demokratik siyasi sistemin yerleşmiş olmasının önemi büyüktür. Bu bakımdan siyasi kültür-parti içi demokrasi bağlantısının birbiriyle uyum içinde hareket edebileceğinin rahatlıkla söylenebileceği kanaatindeyiz.

Son olarak, Erdoğan'ın da isabetli olarak belirttiği gibi,⁸¹ siyasi partiler günümüzde hala birçok devlette geniş toplum kesimleri için siyasal katılmanın başlıca araçları konumundadırlar. Özellikle Türkiye'de, siyasi partilerin kolektif ifade araçları olarak güvence altında olmaları bireyler için çok önemlidir. Ül-

⁸⁰ Gülsoy, a.g.e., s.94.

⁸¹ Mustafa Erdoğan, "Siyasi Partiler, Devlet ve Demokrasi", *Liberal Düşünce Dergisi*, Bahar 2001, s.60.

kemizde bireylerin başka alanlarda özgür tartışma ve kamu siyasetine ilişkin önerilerde bulunma imkânları zaman zaman çağdaş demokratik sistemlerle karşılaştırıldığında oldukça sınırlı olabilmektedir. Bu durum da ülkemizde siyasi partilerin adeta “kurtarılmış bölgeler” gibi işlev görmelerine neden olmaktadır. Erdoğan’ın bu çıkarımlarından, “parti içi demokrasi”nin siyasi partilerin kurumsallaşması bakımından önemli olduğu kadar bireylerin başka alanlarda özgür tartışma ve kamu siyasalarına ilişkin önerilerde bulunma temel hakları bakımından da hayati rol oynadığı sonucuna varabiliriz.

KAYNAKÇA

- Ahmet N. Yücekök, *Siyasetin Toplumsal Tabanı (Siyaset Sosyolojisi)*, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1987.
- Ahmet, Mumcu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Egemenlik Kavramı ve Gelişmesi*, Ankara, TBMM Yayınları, 1985.
- Ali Fuat Gökçe, “Siyasi Partilerde Parti İçi Demokrasi ve Disiplin Algısı: Türkiye”, *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi / Journal of Academic Researches and Studies*, 2013, S.9.
- Ali Yaşar Sarıbay/Süleyman Seyfi Ögün, *Bir Politikbilim Perspektifi*, 1. Baskı, Bursa, Asa Kitabevi, 1998.
- Alişan Uçan, *Bir Siyasal Kültür Olarak Halkın Belediye Yönetimine Katılımı: Beylikdüzü Örneği*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.
- Andrew Heywood, *Siyaset*, (Çev. Bekir Özipek), Ankara, Adres Yayınları, 2007.
- Ayşe Ayata/Özlem Gölgelioglu Klujs, “Siyasi Kültür”, *Siyaset Sosyolojisi*, (Haz: Feride Acar / Hasan Faruk Uslu), Ankara, Dipnot Yayınevi, 2016.
- Burhanettin, Coşkun, “Türk Kamu Yönetimi Perspektifinde Soğuk Savaş Sonrası Oluşan Yeni Tehditler”, *Alternatif Politika*, 2017, C.9, S.1.
- Bülent Tanör, “Siyasi Partiler Yasası”, *TÜSİAD Demokratik Standartların Yükseltilmesi Paketi Tartışma Toplantıları Dizisi-1*, İstanbul, TÜSİAD Yayınları, 1997, s.19
- Ergun Özbudun, *Siyasal Partiler*, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1983.
- Erol Güngör, *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*, İstanbul, Ötüken Yayınları, 1986.
- Ersin Kalaycıoğlu, “Türkiye’de Demokrasi’nin Pekişmesi: Bir Siyasal Kültür Sorunu”, (Çevrimiçi) <http://research.sabanciuniv.edu/8882/>, E.T.: 22.10.2019.
- Ersin Kalaycıoğlu, “Türkiye’de Siyasal Kültür ve Demokrasi”, *Türkiye’de Demokratik Siyasal Kültür*, Ankara, Türk Demokrasi Vakfı Yayını, 1995.
- Esat Çam, *Siyaset Bilimine Giriş*, İstanbul, Der Yayınları, 1995.
- Esra Akay, *Siyasal Toplumsallaşma, Siyasal Kültür ve Siyasal Katılım Arasındaki İlişkinin Kavramsal Analizi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- Fatma Okur Çakıcı, “Osmanlı’dan Türkiye’ye Siyasal Miras: Türk Siyasal Kültürü Üzerine Bir İnceleme”, *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 2016, C.1, S.2.
- Kemal, Görmez, *Kent ve Siyaset*, 1. Baskı, Ankara, Gazi Kitapevi Yayınları, 1997.

- Marc F. Plattner, “Demokrasi Anı”, *Demokrasinin Küresel Yükselişi*, (Çev. Ergun Özbudun), Ankara, Yetkin Yayınları, 1995.
- Margaret E. Hardy/Mary Ellen Conway, *Role Theory Perspective for Health Professionals*, Prentice Hall, Second Edition, USA, 1988, p.73-80.
- Maurice Duverger, *Siyaset Sosyolojisi*, (Çev. Şirin Tekeli), İstanbul, Varlık Yayınları, 1982.
- Mehmet Tefvik Gülsoy, *Demokrasilerde Siyasi Parti Teşkilatı ve Parti İçi Demokrasi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.
- Metin Heper, *Türkiye'nin Siyasal Hayatı*, İstanbul, Doğan Kitap, 2011.
- Murat, Yanık, *Parti İçi Demokrasi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.
- Mustafa Erdoğan, “Siyasi Partiler, Devlet ve Demokrasi”, *Liberal Düşünce Dergisi*, Bahar 2001, s.59-66.
- Nilüfer Göle, “80 Sonrası Politik Kültür”, *Türk Siyasal Hayatı*, 5. Baskı, (Ed. Ersin Kalaycıoğlu / Ali Yaşar Sarıbay), Ankara, Sentez Yayınları, 2014.
- Nükhet Turgut, *Siyasal Muhalefet*, Ankara, Birey ve Toplum Yayınları, 1984.
- Ömer Çaha, *Aşkın Devletten Sivil Topluma*, İstanbul, Gendaş Kültür, 2000.
- Özer Ozankaya, “Prof. Dr. İnan Özer’in Siyasal Kültür, Demokrasi ve Demokratik Değerler Adlı Makalesinin Değerlendirilmesi”, (Çevrimiçi) <http://www.angelfire.com/oz/sosyo/siyasalkultur.htm>, E.T.: 29.07.2019.
- Robert A. Dahl, “Poliarşi”, Çev: Memduh Aslan, (Çevrimiçi) <http://www.canaktan.org/politika/demokrasi/makaleler/poliarsi.htm>, E.T.: 19.12.2019.
- Robert A. Dahl, *Demokrasi ve Eleştirileri*, (Çev. Levent Köker), Ankara, Türk Siyasal İlimler Derneği - Türk Demokrasi Vakfı Ortak Yayını, 1993.
- Robert H. Lavenda/Emily A. Schultz, *Kültürel Antropoloji: Temel Kavramlar*, (Çev. Dilek İşler ve Onur Hayırlı), Ankara, Doğubatu Yayınları, 2017.
- Seymour Martin Lipset, “Siyasal Kültürün Merkeziliği”, *Demokrasinin Küresel Yükselişi*, (Çev. Levent Köker), Ankara, Yetkin Yayınları, 1995.
- Seymour Martin Lipset, *Siyasal İnsan*, (Çev. Mete Tunçay), Ankara, Teori Yayınları, 1986.
- Sina Kısacık, “Kitap Özeti: Robert Dahl’dan “Demokrasi Üzerine”, (Çevrimiçi) <http://politikaakademisi.org/2013/02/19/kitap-ozeti-roberth-dahldan-demokrasi-uzerine/>, E.T.: 19.12.2019.

- Suavi Tuncay, *Parti İçi Demokrasi ve Türkiye*, Ankara, Gündoğan Yayınları, 1996.
- Tevfik Sönmez Küçük, *Parti İçi Demokrasi*, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2015.
- Tuğba Yolcu, “Türkiye’de Siyasal Kültür ve Siyasal Liderlik Anlayışının Temelleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2019, C.12, S.1.
- Zafer Durdu, “Siyasal Kültür, Modern Devlet ve Demokrasinin Demokratikleştirilmesi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2018, C.11, S.61.
- Zafer Durdu, *Türkiye’de Siyasal Kültürü Anlamak*, Ankara, Kadim Yayınları, 2013.

Diğer Kaynaklar:

- Indian Electronic Theses and Dissertations, *Theoretical Orientation and Review of Past Studies*, (Çevrimiçi), https://shodhganga.inflibnet.ac.in/bitstream/10603/50445/12/12_chapter%202.pdf, E.T.: 21.10.2019.
- Sosyalizasyon Nedir?, (Çevrimiçi) <http://sosyalizasyon.nedir.org/>, E.T.: 23.12.2019.
- Türk Dil Kurumu, *Genel Türkçe Sözlük*, (Çevrimiçi) <https://sozluk.gov.tr/?kelime=>, E.T.: 15.11.2019.
- Wikipedia, *Culture*, (Çevrimiçi) <http://www.wikipediathefreeencyclopedia>, E.T.: 10.11.2019.